

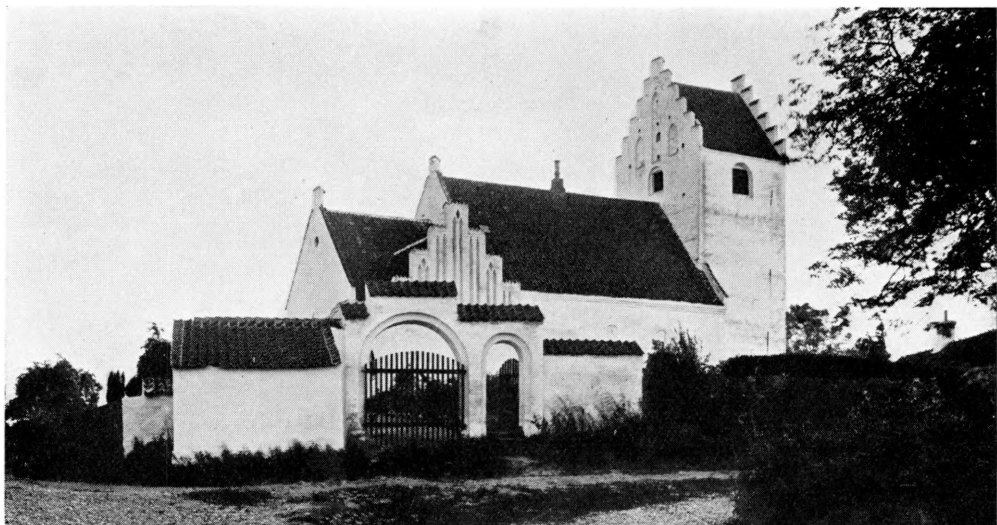

Fig. 1. Tystrup. Ydre, set fra Nordøst.

P. N. 1913

TYSTRUP KIRKE

ØSTER FLAKKEBJERG HERRED

Kirken, der nævnes i Roskildebispens Jordebog o. 1370 og da svarede 1 Mark¹, blev 1. Febr. 1731 tilskødet Overkammerherre Carl Adolph v. Plessen til Kastrupgaard, Fuglebjerg Sogn (Rgsk.). Senere kom den under Gyldenholm², men gik over til Selveje 1. Juli 1921.

Kirken ligger pragtfuldt, paa en høj Banke med stejlt Fald ned mod Tystrup Sø. Paa Marken nedenfor, nær Søens Sydbred, er der fundet Ruiner, rimeligvis Rester af den adelige Hovedgaard, som i Middelalderen laa i Tystrup. Kirkegaardsdiget mod Nord er gammelt, af Kamp, og har en middelalderlig Portal af Munkesten med rundbuet, falset Køreport og Sidelaaage; den takkede Afdækning er moderne. Iøvrigt begrænses Kirkegaarden af en ny Granitmur og en Længe af Præstegaarden.

Bygningen bestaar af romansk Kor og Skib samt tre gotiske Tilbygninger: Taarn, Sakristi og Vaabenhus foran Syddøren. Paa Skibets Nordside har været to allerede i Middelalderen nedrevne Udbygninger.

Den romanske Kirke er opført med ret høje Mure (5,65 m over Gulvet i Vaabenhuset) af raa og kløvede *Marksten* i ret regelmæssige Skifter med tilhugne Hjørnekvadere og *Kridtsten* ved Aabningerne. Den oprindelige Murbehandling ses fra Vaabenhusloftet og fra Rummet over Hvælvene. Udvendig har der været et meget grovt, indvendig et glittet Pudslag. De gamle Kvaderidser i Fugerne staar usædvanlig tydeligt paa Triumfgavlens Inderside. Koret

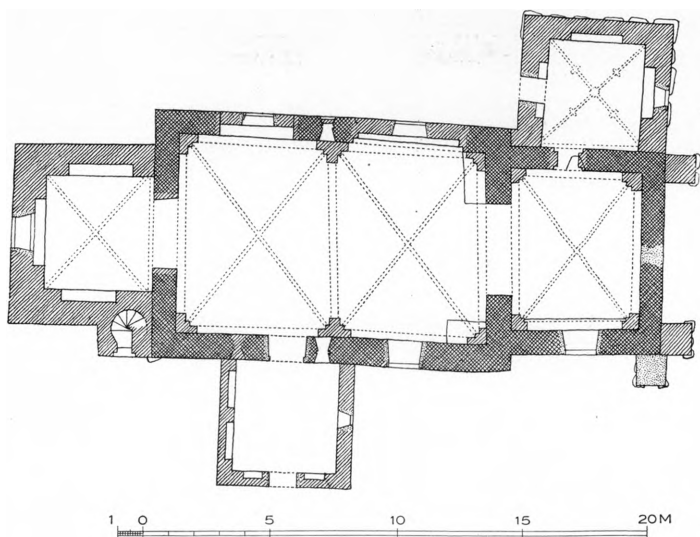

Fig. 2. Tystrup. Plan. 1:300. Maalt af Aage Roussell 1931.

har haft et Vindue i alle tre Sider, Skibet tre i hver af Langmurene. Korets Nordvindue staar indvendig som Blænding, medens Østvinduet, hvori der 1921 fandtes Rester af en Egetræsramme, er tilmuret med smaa Sten. Af Skibets Vinduer staar det midterste i Sydsiden endnu aabent og tjener som Dør mellem Skibets og Vaabenhusets Lofter; Kridtstensstikket er udbedret med nyere Sten. Det vestligste i Syd og det midterste i Nord ses udvendig tilmurede, det sidste staar over Hvælvene som en Niche. Syddøren, der oprindelig var rundbuet til begge Sider, er noget udvidet i nyeste Tid, medens Norddøren helt er forsvundet. Den meget anselige Korbue, der har Kragbaand med skraa Underkant, er ogsaa den oprindelige; Kragbaandenes Underkant ligger o. 2,40 m, Buetoppen o. 4,20 m over det nuværende Gulv. Skibets gamle Taggavle staar bevaret omtrent i deres fulde Højde; Korgavlen er nymuret.

Gotiske Omdannelser og Udvidelser. Skibets *Krydshvælv* har ret lavt liggende Skjoldbuer og ophævede Kapper samt Overribber med Trinsten. Korhælvet har noget fladere Kapper, men er ellers af ganske samme Karakter med Ribbe-Nedløb paa en Fals mellem Buepillerne, og nævneværdig Tidsforskel kan der næppe være. Korhælvets Kalkmalerier viser, at det ikke kan være yngre end o. 1450. Skibets og Korets Sydside fik samtidig fladbuede Vinduer i spidsbuet Spejl, og Koret langs Sydvæggen en muret Bænk af Munkesten. Op mod Korgavlen murede allerede i Middelalderen to Støttepiller.

Taarnet er som de andre Tilbygninger overvejende bygget af Munkesten med et Kampestensskifte i Højde med Klokkestokværkets Gulv. Taarn-

rummet har mod Skibet en noget uregelmæssig Rundbue, der er brudt i den gamle Gavl. I de andre Vægge er store, spidsbuede Sparenicher, den vestre med et i ny Tid omdannet Vindue, hvis oprindelige Spidsbue ses udvendig over den nuværende. Rummet dækkes af en samtidig Krydshvælving med Halvstens Skjoldbue mod Skibet og Halvstens Overribber med Trinsten. Trappehuset, der er bindigt med Taarnet, har fladbuet Dør med Fals. Mellemstokværket er ret højt, med Spareblændinger i de tre Mure. Mod Vest har været en stor, spidsbuet, falset Lysaabning, i hvis moderne Tilmuring der nu er et lille Vindue. Klokkestokværket har et fladbuet Glamlul i fladrundbuet Blænding til alle fire Sider, Taarngavlene tre brede, spidsbuede Højblændinger under elleve nymurede Kamtakker.

Paa Skibets Nordside har været to allerede i Middelalderen nedbrudte *Kapeller*, efter hvilke der ses en større og en mindre Arkadebue af Munkesten paa Skibets Mur, den første med False, samt Spor af Hvælv. Tilmuringen er af Munkesten i Munkeskifte, Arkaderne ses inde i Kirken som Blændinger.

Vaabenhuset er omtrent jævngammelt med Taarnet. Indgangsdøren er fladbuet i spidst Spejl, nu noget udvidet, Østvinduet moderne. Gavlen har fem store, spidse Højblændinger og tilsvarende Kamtakker. I det Indre to dybe, fladbuede Blændinger i Vestvæggen og to lignende, men spidse og smalle Blændinger i Sydæggen udenom Døren; nyt Bjælkeloft.

Yngst blandt de gotiske Tilbygninger er *Sakristiet* paa Korets Nordside, næppe ældre end o. 1500. Til Koret er en samtidig fladbuet Dør med False, medens Yderdøren i Vest er ny. Et oprindeligt, fladbuet Østvindue i spidsbuet Spejl er nu omdannet. Gavlfeltet har over et Baand af to forsænkede Skifter syv Kamtakker og syv tvillingdelte Blændinger, skiftevis afsluttede med Aftrapninger og Toprude. I det Indre findes spidsbuede Spareblændinger i de tre Ydervægge og en samtidig Krydshvælving med Halvstens Skjoldbue mod Koret, Kvartstens Ribber med Tværsten og Topkvadrat, ret flade Kapper og ingen Overribber. I den nordre Blænding en Indskrift med sort Fraktur i en hjerteformet Kartouche: »Anno 1689 Haffver Prousten Mag: Paul Munkgaar Ladet Renovere dette Sackristj«.

Tagværkerne i Taarn og Vaabenhus er af gammel Eg og med to Lag Hanebaand; alle de andre er nyere.

Kirken staar nu hvidtet og teglhængt, Kammene med Munketegl. Paa Korets Sydmur er opført en moderne Støttestille. Alle Vinduer i Brug er fra 1800'erne.

Gulvfliser. I en Niche i Vaabenhuset er indmuret fem glaserede Mønsterfliser fra 1200'erne af velkendte midtsjællandske Typer, med slynget Rankeværk, flettede Kors eller Liljepalmetter.

Fig. 3. Tystrup. Kalkmaleri i Korets østre Kappe (S. 966).

Fig. 4. Tystrup. Kalkmaleri i Korets vestre Kappe (S. 966).

KALKMALERIER

I Korhvelvingen og paa Korets Vægge afdækkedes 1920—21 Kalkmalerier fra o. 1450—75, der kun har været overhvidtede et kort Spand af Tid, idet Høyen endnu i 1832 saa dem staa fremme. De var derfor kun dækkede af meget tynde og fastsiddende Hvidtelag og fremdroges i en ret mangelfuld Tilstand, og Malerierne paa Væggene var for ødelagte til at istandsættes. Ved Restaureringen, der foretoges af N. Rich. Rasmussen, er Hvælvingsbillederne blevet en Del supplerede og opmalede.

I hver af Kapperne findes et Figurbillede. I Østkappen ses: Kristus i Dommedagsmajestæt med oprakte, stungne Hænder (Fig. 3), fornedet basunblæsende Engle, ved den ene et Skriftbaand med Minuskler: »Star up alle I døde«; i Nord og Syd: Menneskehedens Forbedere, Jomfru Maria og Johannes Døberen; i Vest (Fig. 4): to Engle med Lidelsesredskaber³. Paa Væggene har der været malet Billeder i Tilslutning til Dommedagsfremstillingen, paa Østvæggen de døde, der staar op, i Syd de fordømte, der føres til Helvede (heraf staar endnu en lille Rest fremme, sml. Beckett: Danmarks Kunst II, Fig. 417), i Nord formodentlig de salige, der føres til Himmels. Figurbillederne er omgivet af et tæt Rankeværk af udmærket dekorativ Virkning. Paa Ribberne et Baand snoet omkring en tynd, afkvistet Stav. Paa Østvinduets Smige smaa Akantusskud, tilsyneladende skablonerede. Farverne er især rødbrunt, gulbrunt og grønt, maaske ogsaa rødt, som nu er dekomponeret. Bladværket staar i de tre Kapper tvedelt, grønt og rødbrunt eller rødbrunt og gulbrunt. Malerierne er beslægtede med Udsmykningen af Helligtrekongers Kapel ved Roskilde Domkirke⁴.

Paa Korets Østvæg har der været malet en †Baldakin som i Kirkerup (S. 840). Kalkmalet Indskrift i Sakristiet, se S. 964.

INVENTAR

Altartavlen, paa nyt Alterbord, er opsat ved Kalkmaleriernes Restaurering og bestaar af et Maleri (Bjergprædiken), Kopi efter Carl Bloch 1919, i Ramme tegnet af H. G. Skovgaard.

Af en sengotisk †*Altartavle* fra o. 1475—1500, utvivlsomt af Imperialissimamesteren⁵, er (1854) kommet * *Figurer* (Fig. 5—6), til Nationalmuseet, nemlig Gud Fader og Guds Søn, S. Jørgen med Dragen, og S. Laurentius, hvis Attribut, Risten, dog nu mangler; alle 133 cm høje og med Spor af Maling og Forgyldning; endvidere otte 59 cm høje Apostelfigurer, der sikkert hidrører fra Altartavlens Fløje, men som senest skal have været anbragt paa †Korgitteret.

Ved Kirkesyn 1812 ønskede man en ny *Altartavle*, men først 1838 har

Fig. 5. Tystrup. *Gud Fader og Guds Søn
(S. 966).

Fig. 6. Tystrup. *S. Laurentius og *S. Jørgen
(S. 966).

man erstattet den middelalderlige Tavle, idet man anvendte en Epitafieramme fra o. 1625—1640 (sml. S. 970), som blev ophængt over Alterbordet (Fig. 10).

Under Storfeltet, der flankeres af korintiske Dobbelt søjler med Prydbælter, er en barok Hængekartouche; Storvingerne bestaar af en forvrænget Profilfigur, der forneden løber ud i Blad- og Bruskværk; Topstykkets tomme Felt er flankeret af Kvindehermer med Volut-Arme, og i den aabne Topgavl staar en Kristusfigur. I Storfeltet indsattes et Oliemaleri (60 × 53 cm), forestillende Kristus velsignende Brødet og Vinen, Kopi efter Carlo Dolci, sign. paa Bagsiden: »Malet af Just M. Hansen«⁶; ogsaa et nyt Nedhæng blev tilføjet. Træværkets Farver: Hvidt, Graat, Marmorering og Forgyldning er, efter en Indskrift bag paa Storfeltets Billede, »malet af C. Hansen d. 8. Nov. 1838«. Nu er Tavlen ophængt paa Skibets Sydvæg.

Altersølv. Kalk (Fig. 7), 22,5 cm høj, med sekstunget Fod, sekskantet Skaft, flad, midtdelt Knop, seksdelt ved opdrevne Rygge; lav, svagt udsvajet Bæger, hvorpaa graveret Skriveskrift: »Tystrup Kirckis Kalck og Disk blev omgiort 1747, da H. Hinrich Hansteen var Sogne Præst samme Stæd«; paa Fodpladen Mestermærke for I. C. Winther (Olrik 312). Samtidig *Disk* med Cirkelkors. *Sygekalk* fra 1862. 1647 nævnes en *†Kalk* af Sølv; en gam-

V. H. 1930

Fig. 7. Tystrup. Alterkalk, »omgiort 1747«
(S. 967).

V. H. 1930

Fig. 8. Tystrup. Alterstage
(S. 968).

mel †*Kalk* af Tin, med en lille Flaske derhos; en †*Æske* til at hente Brød i; en †*Tinflaske* paa $1\frac{1}{2}$ Pot til at føre Vin i.

Alterstager (Fig. 8), fra o. 1640, 48 cm høje, med svære, kraveformede Lyse- og Fodskaale, profileret Skaft med stor Midtknop; Foden hviler paa tre Løver. 1647 nævnes desuden en gammel †*Lysestage* af Kobber med tre smaa Piber paa.

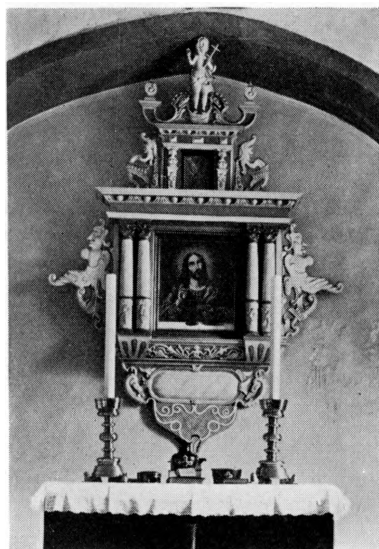
†*Alterklæde*, af karmosin Kamelhaarsplyds med Sølvgallon, kgl. Navn, Krone og Aarstallet 1726, samt karmosin Fløjls †*Messehagel* med Sølvgallon og -kors, blev anskaffet 1725—26 (Rgsk.). 1647 nævnes en †*Messehagel* af rødt Fløjl og en gammel ubrugelig.

†*Messeklokke*. Stod 1647 »inde i Alteret«. †*Røgelsekar* nævnt 1647 som »et Fyrkar af Kobber at hente Ild i til at tænde Lysene af«.

Font (Fig. 11) af Granit, romansk, af een Sten. Den cylinderformede Kumme, Tvm. 70 cm, har foroven en dobbelt Tovsnoning og derunder seks Felter, hver med en nedadvendt, heraldisk Lilje, og skilt ved lodrette, dobbelte Tovstave; svær Fodvulst med i hinanden flettede Cirkler trukne paa et tvedelt Baand; forneden et raat tildannet Fundament ned i Gulvet; Kummen har intet Alløb. Nyt *Fad* af Messing. Stort †*Messingbækken* i Fonten, nævnt 1647.

M. M. 1902

Fig. 9. Tystrup. Prædikestol
(S. 969).

P. N. 1913

Fig. 10. Tystrup. Tidligere Altartavle
(S. 966).

Prædikestol (Fig. 9), i Bruskbarok, fra o. 1635—40, beslægtet med Lundforlund, Slagelse Hrd. (S. 706). De fem Storfelter har Portalfelter med muslingeskalfyldt Bueslag, reliefskaaren Frugtranke paa Pilastrene, Kerubhoveder i Buehjørnerne og foran Portalerne staaende Evangelister (Johannes mangier, men fandtes endnu 1896) og Kristus med Verdenskuglen. Paa Hjørnerne staar Figurer: Peter med Nøgle, Johannes med Kalk og Slange, Judas Taddæus med Kølle; to har kun Bøger som Tegn. Nedhæng og Kronliste har reliefskaaret Rankeværk med nøgne Kvindeskikkelser, der forneden ender i Bladværk. Underbaldakin med Bøjler med Vrænghoveder; Druetknop. Himmel med Topkartoucher, en holdt af to Løver med reliefskaaret C 4 under lukket Krone, en med reliefskaaret Vrængemaske og en med malet Kerubhoved og »Anno 1689«. Paa Himmelens Hjørner nu kun to Engle med Søjle og Stige. Stafferingen: rødt, grønt, Marmorering, Guld, er fra 1689.

Stolestader (Fig. 12) af Fyr, lukkede, i Renaissance, fra 1619. Hver af Gavlene har en kanneleret Pilaster med Prydbælter (sml. Fodby, S. 1107) — i et af dem er reliefskaaret »An(n)o 1619« — af Fladsnitsmønster. Dørene har Bueslag med kannelerede Pilastre. Sydsidens Østpanel har hjerteformet Gennemskæring. Ved Nystaffering, efter 1913, fremdroges paa de to østligste Rygstykker i Nordrækken Indskrifter især med Fraktur: »SCDK Anno 1689« [Præstekonen, sml. Gravsten Nr. 1] og Skriftsted (Psalme 50, 14); »Magdalena Sophia Maj Anno 1689« [Degnekonen]⁷ og Skriftsted (Psalme 92,1). †*Degnestol* omtalt 1812 (Kaldsbog).

Klokker. 1) 1487. Reliefminuskler: »mcdrxxxvii, avc benedicta mnnnddbbbxx

V. H. 1930

Fig. 11. Tystrup. Font (S. 968).

P. N. 1919

Fig. 12. Tystrup. Stolestader 1619 (S. 969).

o«. Indskriften, der har mange Støbefejl, maa læses: »1487. Hil dig du velsignede«; de øvrige Bogstaver giver ingen Mening. Et i Indskriften indsat Segl for Klokkestøberen Oluf Kegge samt Slutnings-o'et, der sikkert er hans Initial, viser tillige med et andet Støbermærke, der findes paa Klokkelegemet øvre Del, at Klokken er støbt af Oluf Kegge og Hans Poulsen. Paa Klokkelegemet er ved det sidstnævnte Støbermærke fem Møntaftryk, korsformet ordnet (Uldall 211). Tvm. 77 cm.

2) Støbt af I. C. & H. Gamst i København 1817. †Klokke støbt af Peder Lytzen, nævnt 1755.

Gammel *Klokkestol*, af Eg, til to Klokker.

GRAVMINDER

†*Epitafium*, uden nogen Indskrift, hang (1759) over Sakristidøren i Koret og formodes i Præsteindberetningen at være det, som Elisabeth, Anders Hansens (sml. †Gravramme Nr. 1) lod opsætte. Det kan sikkert ikke være dette, der senere blev omdannet til Altertavle (S. 966).

Gravsten. 1) 1711. Sognepræst Berthel Mai til Tystrup og Haldagerlille, født i Holbeck 1655, Søn af Sognepræst, Provst over Meerløse Hrd., Mag. Søffren Mai og Catharina Motzfældt, kom i Roeschild Skole 1668, »deponerede« 1678, »attesterede« 1681, blev collega scholæ i Helsingør 1682, Medtjener i Ordet for

Tystrup og Halagerlille 1683, Sognepræst 1686; samme Aar gift med Sophia Knub; i Ægteskabet, der varede 24 Aar 6 Mdr., var 4 Døtre: Catherina Bothilda, Anna Maria, Else Malene, Eva Kirstina; død 5. Febr. 1711. Tværskrift med fordybede Versaler. Hjørnecirkler med Evangelisttegn og Navneskjolde; forneden Felt med Relief: Dødningshoved og Engel med Timeglas; derom »Anno 1711«. Mørkebrun Kalksten, 179 × 96 cm. I Korgulvet.

2) Søren Wædelee, Provst og Sognepræst til Tystrup og Hallagerlille i 22 Aar, født 14. Jan. 1749, død 27. Febr. 1802. »Kummer over Tabet af en elsket, haabefuld Søn, Hans Holm Wædele, Lieutenant i Søe-Etaten, der faldt i Slaget paa Kiøbenhavns Rhed 2. April 1801, nedbrød aldeles hans allerede svage Helbred«. Oval Porcellænsplade, med gyldne, malede Versaler. Paa Korets Østvæg, i riflet Træramme.

†*Gravrammer*, i Korgulvet, nævnt 1759.

1) Sognepræst til Tiustrup og Halager, Anders Hansen Rodthin (eller Rodtne) død i sit 63. Aar. Hans Hustru Elisabeth lod sætte et Epitafium (S. 970); men Aarstallet var i 1759 ulæseligt. Latinsk Indskrift. Præsteindberetningen 1759 antager, at Anders Hansen døde 1599.

2) Sognepræst til Tystrup og Halagerlille, Lawe Lawesøn Gyng, død 4. Nov. 1615.

3) Sognepræst i mere end 40 Aar, Peder Andersen fra Callundborg, død i sit 65. Aar, 2. Febr. 1667. Latinsk Indskrift.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1661—72, 1703—11, 1718—21, 1721—31 (RA), 1728—76 (LA). — Kaldsbøger 1738 ff. (ved Embedet). — Præsteindberetninger 1755 (NM), 1759 (LA). Øster Flakkebjerg Herredsbog 1647, med Inventarium (LA). — Museumsindberetninger

af J. B. Løffler 1896, C. M. Smidt og Poul Nørlund 1913. Kalkmaleriberetninger af Poul Nørlund 1919, Eigil Rothe 1920. Restaureringsberetning af N. Rich. Rasmussen 1921. Revideret af P.N. og V.H. 1930.

Høyens Notebog XII. 1832. S. 20 f., 61.

¹ S. R. D. VII, 118. ² Danske Herregaarde ved 1920. I, 275. ³ Høyen S. 21, 61. J. Magnus-Petersen: Kalkmalerier. 1895. S. 123 f. ⁴ Beckett: Danmarks Kunst II. 1926. S. 344 f. ⁵ Beckett II, 167. ⁶ Ph. Weilbach: Nyt dansk Kunstnerlexikon. I. 1896. S. 373. ⁷ A. Petersen: Sjællands Stifts Degnehistorie. Kbh. 1899. S. 159.

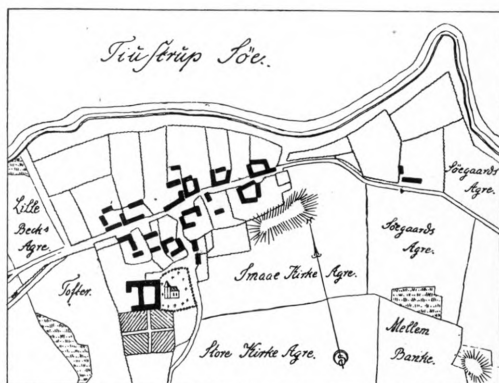

Fig. 13. Tystrup 1797—98.